

očiti druga ključna tačka Jovičićevog rada, koju će, ma žalost, svesno ili ne, kritička previđati, tumačeći ovu knjigu uvek po jednom jedinom, gore kratko opisanom ključu. Staviše, aktuelne presudnosti te tačke svesnan je u punoj meni i sam autor, budući da s njom zaključuje svoj rad.

Bio »moralizator« ili ne, »moralist u najboljem smislu te reči« ili ne (kako pravo ocenjuju recenzenti front Jovičićeve analize), Lazarević i njegovo delo će imati, u najboljem slučaju, samo više ili manje zgodno mesto u našoj književnoj istoriji, ukoliko u tom delu ne funkcioniše i nešto delotvornije i od trajnijeg značaja za savremeno, čak moderno pripovedačko iskustvo. Upravo tokom čitavog rada skriveno, a u zaključnom delu i dovoljno otvoreno, Jovičićevo naglašavanje tog pitanja predstavlja listinsko lišodništvo za čitanje *Pesnika moralne nostalgije*, lišodništvo koje će umeti da zatvori krug s lišodnom stranom Lazarevićeve pripovedačke umetnosti, li tako i naredna pokoljenja čitalaca zaduži jemstvo da se u njoj može uživati bez obzira na »poruku« koju stvarno ili tobože otelevljava.

Dakle, zahvaljujući čemu funkcioniše Lazarevićev tekst? Ako osnovnu snagu koja taj tekst stavlja u pogon Jovičić otkriva u »nostalgiji«, u čežnji kao »stvaralački najpodsticajnijem osećanju Laze Lazarevića«, on u istu mah ukazuje na čitavu mrežu složeno spletenih beočuga koji u ravni teksta omogućavaju da romantička čežnja uzme realistički oblik, li to realistički u modernom smislu: *psihološki realizam*. I čitava se stvar s Lazarevićevim narativnim tekstom odjednom ukazuje kao psihička mašinerija koja uvek više skriva nego što otkriva. »Ideologija« se rastvara poput irelevantnog učinka te mašinerije li kao nepobitno ostaje sam proces koji oživljava tekst. Ostaje put strukturalizacije kojim tekst neprekidno prolazi tamo li amo, proizvodeći i menjajući svoje kontekste.

Trebalo je znati vrednost i polsemiju jedne reči, trebalo je znati vrednost i pokretljivost završne kompozicije, pa biliti Laza Lazarević, rekao bi Jovičić. Otvarajući se te strane Lazarevićevo delo, upućujući se dragocnim slutnjama u modernim vidovima Lazarevićeve tehnologije pripovedačkog postupka, posvećujući pažnju Lazarevićevoj izuzetnoj senzibilitetnosti li za na izgled najbeznačajniji kreativni element u umetničkom tekstu li njegovoj praksi, Jovičićev rad je nestupljiv podsticaj da se u govoru dela jednog našeg pisca sa kraja XIX stoleća sageta izvrsna moderna poetika. Posle ove knjige više ne može biti, još jednom, nikakvog uzamka, nikakvog alibija, da se o Lazarevićevom delu ne sudi kao o jednom od temeljaca savremene srpske proze, barem onom njenom vidiku koji svoju razgovetnost duguje jezičkoj li pripovedačkoj virtuoznosti.

ZBORNİK »TV KAO MEDIJ«,
»Svetlost«, Sarajevo 1978.
Piše: Miroslav Radojković

Sarajevska izdavačka kuća *Svetlost* izdala je petnaest godina, u svojoj ediciji *Raskršća*, zbornik tekstova posvećen televiziji. Dobili smo zbirku eseja i odlomaka teorijskih razmišljanja četrnaest stranih autora, odnosno tekstove prevedene s četiri dominantna svetska jezika. Novih 270 stranica koje se pridružuju domaćoj literaturi posvećenoj problemima društvenog komuniciranja li sredstvima za obavljanje njihovog masovnog vida, treba pozdraviti, jer, po rečima Sapira, sve obimnije prevodeći svedoči o univerzalnoj težnji ljudi da se bolje upoznaju. Međutim, pomenuti zbornik je ovom funkcijom

ujedno dao najveći doprinos domaćoj publici. Imao je veće ambicije, ali nam, osim upoznavanja, drugo nije pružio.

Knjigu valja čitati »od korica do korica«. Učinivši tako, slobodni smo da od njih počnemo. Sam naslov *TV kao medij* verovatno je ustupak tehničkom uredniku knjige, jer ne govori ništa. Naime, ne možemo zamisliti bilo kakvu drugu namenu televizije, a da ona pri tom prestane da bivstvuje kao »medij« — dakle, posrednik. Verovatno je pravi naslov knjige ono što nalazimo na poslednjoj stranici, iznad potpisa uredničkog tima i izdavača, a to glasi: »Priroda televizijskog medija«. Iz nje nepoznatih razloga ovaj naslov se ne pojavljuje na koricama, mada je i jedan od recenzenta verovatno na njega mislio kada kaže: »E. Prohić je imala jasnu koncepciju »osovine« na kojoj njen izbor teksta treba da počiva: ona je izražena u naslovu zbornika, i naslovom predgovora...« (T. Kušenović).

Na žalost, »osovinu« koju spominje recenzent mi ne vidimo. Poznato nam je da u zemljama odakle potiču ovakve knjige — »mozaici«, priređivač daje uvodnu reč ispred svakog priloga ponaosob, da bi ga locirao u problemski prostor, eventualno povezo s prethodnim li pomirio kontraverze koje kod čitaoča izazivaju nezavisno pisani odlomci. E. Prohić je, umesto toga, ponudio svoj predgovor u kome se prva javlja za reč, ali nam samo kratko prepričava ono što čemo za tim čitati. U prepričavanju ne nalazimo kritičkim jezikom kojima se rukovodila u izboru tekstova, niti jasno izraženu lajt-ideju, odnosno »osovinu«. U redovima predgovora koji ne parafraziraju prevedene priloge, nalazimo nedovoljno predpreme za ovakav posao. Tako na str. 11 iz »udarnog« teksta Adorna priređivač otkriva »...kako Adorno kroz analizu poruka ili zaključaka koji se iz serija mogu izvući, li stvari pokazuje manipulativni smisao ovako upotrebljene televizije namerjene uspostavljanju društvene i klasne svesti, kroz plitku moralistiku... itd.« Podsećamo da je ovo »otkriće« nepotrebno, jer su to standardi koje priznaje i sama televizija u SAD.¹

Priređivač nije uspeo da održi kritičku distancu prema odabranim tekstovima, već je ponesen njihovom radikalnom kritikom. Teško je pomisliti nove kvalitete televizije u samoupravnom društvu koje skicira, poziv da se medij oslobodi li učini autentično upotrebljivim, sa zaključkom: »Ali nema sumnje u to da televizijski medij postaje univerzalno manipulativno sredstvo samom činjeno i da se razvija usred klasnog društva, li kao jedan od iznaza robno-proizvodnih njegovih odnosa... itd.« Neizvesno je čemu se možemo nadati od televizije li jugoslovenskom društvu, jer li ono je još uvek klasno! Ili, manipulacija možda nije univerzalna osobina televizije?

I konačno, u odnosu televizije li društva priređivač otkriva da bolje poznaje medij nego smisao samoupravne društvene transformacije. »I, doista nema spora da neposredno uživanje u direktnom prenosu, direktno uključivanje u neposrednu političku akciju (sic!) ili borbu, mogućnost postavljanja pitanja onima koji odlučuju o izvesnoj aktivnosti, a koje ne možemo isvakli dan inače sresti — sve su to trajna bogatstva, trajne prednosti televizijskog medija« (str. 21). Ovo se može proglašiti za kvalitet medija u društvu u kome se od građana ne traži saodlučivanje, samoupravljanje, već demonstrativni publicitet (Habermas). Iscrpljivanju demokratskih sadržaja vrlo odgovara zabluda, *iluzija* da se u odlučivanju učestvuje posmatranjem dok se politički proces odvija van

učesća mase, uz njihovo nemo pristajanje. Treba li da od stranaca učimo: »Sumnjivo je traženje utočista u porukama medija koje treba da zamijene pogrešne primarne međusobne odnose (podv. M. R.). To je bijeg, i to neuspšan« (Vib, istr. 243).

Od petnaest autora u zborniku *TV kao medij* izdvajaju se Adorno, Encenzberger, Krajmajer (u knjizi Krejmejer, što je još jedna prevodilačka završnica) li donekle Vib. Slažemo se s ocenom recenzenta da je fundamentalan tekst Adorna, uz napomenu da je od istog autora vrlo upotrebljiv za ovakav zbornik bio i esej *Televizija i modeli masovne kulture*.² Encenzbergerov program demokratizacije televizije odavno je poznat u ovoj sredini, dok je Krajmajer vrlo sistematično prikazao li opovrgao građanske pristupe komunikaciji posredstvom TV. Na žalost, na njihovim utiševinama malo je zida opredelivši se za teoriju odraza. Vib je najdublje zagrizao u psihološku potpu komuniciranja s TV-medijem, originalnim idejama hipotezama.

O Marktuant, lažnom proroku, ne treba više trošiti reči, već čemo ovog puta isamo primetiti da mu je osnovna ideja vrlo slična sa Sapinovom iz 1949. godine!³ Mek Kormakova li Singer više su raspravljali s njim nego što su samostalno razmišljali o TV-mediju. Bogomolov dobro ilustruje misao Encenzbergera o zbunjenosti levice pred »prljavim«, egalitarnim elektronskim medijima. Ne znamo zašto je uvršćen Sapakov tekst kada imamo dosta domaćih priručnika li za spikere.⁴ Kaznev li Šram uopšte ne govore o jeziku TV-komunikacije, već o komuniciranju uopšte, pa su komotno mogli da zauzmu uvodno mesto u zborniku. Vib li Šefer tek su mestimično primenivali postulate opšte-komunikacionih modela na slučaj televizije, tako da je zalista šteta što primat nije dat nekim od tekstova domaćih autora⁵ u kojima se primeno da televizije jasno diferencira od ostalih informativnih li kulturnih medija.

NAPOMENE:

¹ »Ideološka standardizacija se ostvaruje putem normi koje proizvođači televizijskih serija propisuju producentima kuće, li koje objavljuje mre. *Variety*, stručni časopis industrije zabave. Očeno uzeviš, ponašanje li kova u našim serijama mora biti otprilike istovjetno s načelima ponašanja američke srednje klase kako je obično shvaćeno. — Perti Hemanus u zborniku *Društvenost komunikacije*, Centar za kulturu Hrvatske, Zagreb 1978, str. 172.

² Tako su još 20 godina P. Lazarsfeld li R. Merton otkrili »mankotizirajuću disfunkciju« masovnih medija, jer oni »energijski čoveka transformišu od aktivne participacije u pasivno znanje... čovek brka znanje o problemima dana sa činjenjem da se oni reše«. U knjizi Rozenberg and White (eds), *Mass Culture — the Popular Arts in America*, The Free Press of Glencoe, Illinois 1957.

³ T. W. Adorno, *television and the Patterns of Mass Culture* u knjizi: Wilbur Schramm, *Mass Communications*, University of Illinois Press, Illinois 1960, str. 594—612.

⁴ »Umnožavanje dalekosežnih tehnika opštenja ima dva značajna ishoda. Pre svega, ono uvećava sami opseg opštenja, tako da se, za izvesne svrhe, celi civilizovani svet pretvara u psihološki ekvivalent jednog primitivnog plemena.« — Edvard Sapir, *Ogledi iz kulturne antropologije*, BIGZ, Beograd 1974, str. 62.

⁵ Na primer: *Novinski priručnik*, Informativna redakcija Prvog programa Radio-Beograda, Beograd 1975.

⁶ Na primer: Vladimir Petrić, *Osmna sila*, RTV Beograd, Beograd 1971, ili dr. Toma Đorđević, *TV spektakl li njegove funkcije*, RTV teorija li praksa, Beograd 1977, br. 7 i 8.

»polja« — časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja, novi sad, katolička porta 5/II, telefon (021) 28-765

uređuju: lazar bojanović, milan dunderski, slavko gorić, vičazoslav hronjec, dragan koković i jovan zivlak (glavni li odgovorni urednik) tehnički li likovni urednik cvetan dimovski / sekretar radmila gikić / članovi izdavačkog saveta: janoš banjai, bosiljka bojanji, cvetan dimovski, nedeljko terzić, lazar elhart, ksenija marikić građanski, slavko mišković, julijana palfi, jordan pešić, jožef ric, miroslav štetan, milan stanić (predsednik), jovan zivlak li pero zubac / izdaje nip dnevnik, oour »redakcija dnevnik«, novi sad, bulevar 23. oktobra 31. / direktor vitomir sudarski / osnivač pokrajinska konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine / časopis finansira SIZ kulture SAP vojvodine / rukopise slati na adresu: redakcija »polja«, novi sad, pošanski fah 190 / godišnja preplata 100 dinara, za inostranstvo dvostruko / žiro račun 65700-601-11971 nip dnevnik, oour »redakcija dnevnik«, sa naznakom za »polja« / lektor zorica stojanović / štampa »prosveta« novi sad, stevana sremca 13. / na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku li kulturu broj 413-152/73 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda li usluga.